

УЧУУТАЛБЫТ — ИДЕАЛБЫТ

Бу сылга Никольской нэбилдигин үөрүүлээх сонун толордо. Никольская начальная оскуолатын учууталлара Нератова Наталия Николаевна уонна Шадрина Марфа Ивановна элбэх сыллаах, тубуктаах үлэлэрин иһин «Үөрэх туйгуна» үрдүк ааты ыллылар. Бу кэлэһинилээх, долгутуулаах сонун астына да, үөрэ да иһиттим. Мин санаабар, кинилэр курдук үлэлит, бэйэлэрин идэлэритэр бэриниллээх, учуутал курдук сыраллаах идэни толору баһылаабыт дьонго бу сөптөөх сыанабыл.

Шадрина Марфа Ивановна мин маннайгы учууталым. Бу оскуола киниэхэ билиги иккис ыстык буолабыт. Амурдаагы Комсомольской куорат пединститутун бүтэрэн, бастан Уус-Алдан улуунугар Борогонго 3 сыл үлэлээн баран, төрөөбүт нэбилдигэр кэлбитэ. Марфа Ивановна кэлэһинтэн оскуола үлэтэ биллэ сэргэхсийбитэ уонна кини туруорсуутунан сага оскуола үлэтэ кирибитэ. Билиги кылааспытгар төдүс оҕо буолан үөрэмминипит. Хаанна баҕар буоларын курдук, мэник да, бытаан да, уһулдучу кыһамнылаах да оҕолор бааллара. Ол гынан баран билиги кылаас олус түмсүүлээх, бэйэ-бэйэбитигэр олус истиргиэх, аһаҕастык сыһыаннаһар этибит. Манна Марфа Ивановна учуутал да, кини да быһыгынан ороола сүрдээх улахан. Кини билиги характыгыгар аан маннайгыттан учуутал сырдык идеала буолбута. Билиги учууталбыт хас биридди бэйэбитигэр ис дууһатынан ылдьан туран кыһамнылаахтык сыһыаннаһар, онон хас бириддибит кыра да, улахан да кыһаларта кини кыһаларта буола түһэра.

Удуска биолог кэрэхтөөһинилэри, меропрятталаары көтүппэккэ көхтөөхтүк кыттан уксун бириистээх миэстэлэргэ тиксэн олус үөрэр этибит. Билиги кыра да кыаһылаарбытыттан Марфа Ивановна олус астынара, тэбис-тээнэ үөрсөр уонна инникитин да элбэх кыайы-

лылаанаахтык дикэ эралиитээрэ. Билигин билиги бары оскуоланы бүтэрэн, тус-туспа бардарбыт даҕаны учууталбыт билиихэ кыһамныта сүппэт. Билиги кылаас үксүбүт билигин үрдүк уонна орто анал үөрэххэ үөрэнэ сылдыат. Ол курдук Герасимова Розалия Дьокуускайдаагы пединститутка, Олесова Руслана мединститутка, Потапов Олег Москвагаагы норуоттар икки ардыларынаагы сыһыаннаһылыларын университеттар, Ипполитов Руслан ЯГСХА-га, Нератова Лия 2 №-дээх ЯПУ-га, Шелковникова Талсия уонна Герасимова Маша СХТ-га правоевд отделениеттэр үөрэнэллэр уонна мин кыһагыра уонна искусство Академиятын Улан-Удэтээги филиалын библиотечнай факультеттэргэ кэтэктэн үөрэнэбин. Онтон Охлопков Игорьбыт дойдуттар ыткис иэлин тэлүү армияга сулууспалыы сылдыар. Көрсө түһэр түгэммитигэр билиги төрөөбүт оскуолабытыгар үөрэммит сыллартынан уонна хаайан да Марфа Ивановнаны истиргиик ахтыһабыт.

Учууталбыт билигин даҕаны урукку гээгин сүтэрбөккэ оскуола тыттар үлэлэни сылдыара билигини мунгура суох үөрдөр. Марфа Ивановна өссө да элбэх оҕо үөрэх, олох аартытын арыыла, кинилэргэ олоххо сырдык гэрдиһиһаны итти уонна үөрэтэр оҕолоругар маннайгы учуутал үрдүк сыанабылын хаалларыа дии санаһыбын.

Онон сүһүөхтээх бэйэбит сүгүрүөн туран учууталларбытын Наталия Николаевнаны уонна Марфа Ивановнаны «Үөрэх туйгуна» үрдүк ааты ылгыттарынан иттиги-истинник ис дууһабытыттан эрэлдиитбит. Баҕарабыт эһиги уйгулаах үлэлитигэр өссө да үрдүк ситиһиллэри уонна үөрдүүчүрөөн эһиги олоххутугар үгүсүк чутулардын дикэ алгыс тыһытын этэбит.

Марианна СИВЦЕВА,
I Хомуустаах библиотекара

СИИК ИҢИН ОХСУҦУУНУ КЫҦЫНГАТТАН САҒАЛЫАХХА

Нам сирэ төһө да кураһыи климаттаах зонага кириригэр бурдук үүнүрүгэ аастыт 2001 сыллаах курдук быстар куһаҕан түмүгү — 2760 гектартан татыттан 0,9 центнери — онноор уот курааннаах сэрри кэмигэр ылбатаа. Бу бастатан туран, ылбокка кирири этабыгар тыа хаһайыстыбатын курдук уустук производстволоох салааны харгыһа суох эриэ дөхсөтүк салыһыта ылбаай ситими олохтооһун кылаа илэгиттен таарса, Июһини, сир үлэгитер, чуолаан бурдукка, биһиэхэ сыһыан хайдаһын ырытылгыч көрдөрдө. Итини ыраата барбакка анардас агрономаарга суолта ууруллубат буолууттан да көрүөхкэ сөп. Агротехника көрдөбүллэрин энкеле суох толорууга куттүөннээх үтэйэр-үөрэтэр, ирдири технолог-агроном көрдүбүт буолуута системалаах агрономическай үлэлэри ылгыһы умнуута тирээт. Эгэ инникитин көрөн көскуллээх үлэ барыа дуо?

Билиги бүтүгүнү капэсэтибит сити харыстааһыныга анаар. Сиик иһин охсуһууну сыһы баһыиһыннары-сайынаары ылгыттыгына ар кураантан тутулууга суох орто үүнүүгэ суоттаныахтыгы сөп. Итинэ аналлаах дьаһаллары: хаар типтэригитини, катоктааһыны да буолдуун, сааскы ыһыи инникити-кэнниктэри үлэлэри, паары көтөвүнү, киһини көрүүнү-истиһини уонна күһүн хадьымалы тирээтин, көбүтүүнү кэмигэр хаачыстыбалаахтык чочуллубут (регулировкалаах) аналлаах техникаларынан ылгытааха наада. Оччогулар ар баһына сиһин саллаһыан хаҕатабыт, сиик көтүүтүн аччатабыт, онон үүнээһини кураанна арыый тутуйумтуо буолуутугар олугу уурабыт.

Намнаагы метеостанция (Кутуков А. И.) бэлиэтэһининэн Аппааны Моонньобут баһынатын (паар) туһалаах сизигнээмэ 2000 с балаһын 30 к турутууан маннык этэ: баһына 0-10 см диригнээ аранга буоругар — 16 мм, 0-20 см

— 31, 0-50 см. — 55 уонна 0-100 см дылы диригнээ — 84 мм. Саас бу учаастакка хаар ууга уонна ый ортотугар түспүт ардах (17 мм) «эбилдибитин» үрдүнэн баһына сиһин көрдөрүү ыам ыйын үһүс декадатыгар 12, 20, 48 уонна 92 мм тэҥнэспит. Мантан сылдьаатаахха бу баһына кыһын хаары типтэригэ, чингэтигэ туох да дьаһал ылалыбатара уонна сааскы ыһыи инниктээһи уонна кэнниктэри үлэлэре кэмигэр үчүгэй хаачыстыбалаахтык ылгытылыбатара көстөр. Ол түмүгэр баһына туһалаах (продуктивнай) сизигнээ ыам ыйын бүтүүтэ күһүнү көрдөрүү түнээгэр балаҕа аччатабыт. Сэлиһинэй үчүгэй таһымылаах сизигнээ баһына хорутулар арангата (20 см) сылаас уонна 40-50 мм сизигнээх буоллаҕына мунуустан түргэник тылар уонна сирнээһин тэҥнээхтик үүрдөр. Почвага сиик төһө аччыар да соччонно үүнээһини таһымытын тэтимэ мелгүүтүр, сиик 5 мм-тан кыра буоллаҕына сизигнээ тылдыбакка да сыһан сөп. Туорактаах култуура таһымыта 3-с сизигнээгэр дылы күнгэ 1,5-2 мм сизигнээгэр, бэс ыйын иккис анарыттан сииккэ наадыһыта лаппа улаатар. Анардас от ыйыгар — куолаас аһыһытын кэмигэр — үүнээһини ууга олус наадыһар, кини үүнөр көмэр вегетацията ситэр дээр наадыһар сиһин анарын кэригин ороскуоттуур. Ити кэмгэ почва хорутуулар арангыттар сиик 10 мм-тан кыра буоллаҕына үүнээһини турута тосту мелгүүтүр. Манна билиги быһырыһыны көрдөрүүлэригэр да туоһулдуур. Ол ыйын бастакы декадатыгар Моонньобут баһынаттыгар буор 20 см арангыттар 6 мм, иккис декадага 2, үһүс декадага 1 эрэ мм сиик баара. Биллэрин курдук быһырыһын бурдук таһымыта маннайгы хаанна да куһаҕана суох туруктааҕа. Бэс ыйын ортотун диэки Моонньобут учаастага 27 мм сизигнээтүр. Үгүс баһыналарбын сизигнээ турууга маннаах маарыһынара. Үүнээһини сайдыһытын үс бастакы фазага: кини таһымыта, төрүт си-

лиһин аһыһыта уонна ойбос саһаа умнастар таһымыла (кущегана) ону сэрэгэ сүрүн умна сүһүөхтээн эрэр ортоһуор сизигнээх кэмгэ аастыга. От ылгыттан үүнээһини хатан, умайан барбыта. Атырдыах ыһын бүтүүтүгэр уонна баһыиһын саҕатыгар ибирдээн түспүт ардахтар сиик түһүүтүгэр тэҥнээхтэр уонна, биллэрит курдук, үүнээһингэ туһата суохтара.

Дьэ ол иһин сиик иһин охсуһууну ыһыы, хомууу үлэлэригэр тэҥнээбис оһуобай категориялаах утаһытылыбат хампаанна быһыытынан сыанаһаахтаагыт. Бу үлэлэргэ көрүлэр уматык, оһуноох бастатан туран итиннээх анаарын тэрийдээхтээхпит уонна бары таһымга контуруолга туоһуохтаахпыт.

Билигин билиги сорукпутунан бастатан туран хаар уугун баһынааҕа кэдүгүстээхтик иҥирингэ дьаһаллары олохтооһун уонна тиһин түһүн инникээ хаары типтэригитини саҕалааһын. Тохсуньу 25 күнүгэр турутууан хаар орто халына 33 см тэҥнээтэ. Итини ууга таһаардахха биэр гектарга 460 тоннага тэҥнээтүр. Киһи, аһаҕас баһыналарга хаары типтэригитини тыал хайыһахтын учуоттаан ылгыттылар. Манна хаар субуугун икки арда 5-6 м ордуо суохтаах. Хаары типтэригитин аналлаах (СВУ-2,6) снегопартан тыһымыны сэргэ урут «Хатын Арыс» совхоз механизатордара бэйэлэрэ онорбут боростуой чапчы тыһыныах (былаахы эркиннээх) хаар субуурутын онорор тирлэлэрин бэйэ оноростон туттуон сөп. Хаар чингээһинин саһана катоктааһыны кыра иннээх уонна тыалтан хаһаалаах баһыналарга ылгыты туһалаарын практика көрдөрөр.

Бурдук ыһыһынан дьарьыһана хаһаайыстыбалар сиик иһин охсуһууну хаар типтэригиттэн саһалаан сир оһууутун бары көрүгүнүн сааскы ыһыи үлэлэригитин күһүн хадьымалы тирээгэ тиһиэ технологиялаах картаҕа киллэрэн үлэтиллэрин олохтоохха. Ити үлэ култуураһын үлэлэтигэр, айылга охсуутуун мүдүрэттигэ уонна туруктаах үүнүүнү ылгыта олугу ууруога.

Илья ЕРЕМЕЕВ,
СР үтүөһээх агронома

(Бүтүүтэ. Иһини хаһыат 8, 9, 10-с №-гэр көр)

Саха итэһилиннар Сир үрдүгэр айыт Айыы Танара соҕотох уонна элбэх көмөлөһөөччүлэрдээх. Кини Урдук Аар Тойон Танара дикэ. Саха киһигэ Урдук Аар Тойонго уонна кини көмөлөһөөччүлэригэр Айыыларга, иччилэргэ сүгүрүүйэр. Сир үрдүгэр Танара барыбытыгар биэр дикэ өйдөбүлү, этини аан маннайгытын быһыл син иккитэ иһиттим ээ. «Саха сирэ» хаһыакка (01.11.23) Сэмэн Уруукап 01.09.12. суруйбут «Аан дойду туора хамсаата» дикэ хоһоно таһыбыт, онно:

— Айыыбыт-харабыйт халыһаан, Сэг-сэлээн туоллаҕа араһа, Ол иһин сир үөһө бу ааннаан Түстө дуу, танара наһааһа? — уонна хоһоонун маннык түмүктүүр:

Итэһэл биэр эрэ буолуохтун: Тыһынаахха — үйэттэн үйөгө Эрүүтүн дын үгэ туруохтун Үтүөгө, кэрэрэ, эйгэр.

Бу сайын Саан-Бөгөрбүүр Эрмитэһингэр дириэктэриһин үлэһин, элбэх ноукаларга үрдүк истигнээһинээх акадьымык Пиотровская ислам туһунан бэсидээтигэр Сир үрдүгэр, киһи-аймахха Танара бириини туһунан капэсэбитин араальыһынан истибитим, Олус сөптөөх этинилэр. Өйдөөх киһи, Пиотровская итэһилиннэ араартааһын ыар содулун билбэт буолуо дуо? Улуу киһи этитэ сыһыа тааранан сөп. Итэһили араартааһын баарын туһаары өлөрсүү, сэрри баар буола турго. Өссө хатылаан этэбин: ону быһыр быһырыттан сударыстыбалар үрдүк сололоох салааһааччылара куөттүүлэр. Нуучча сударыстыбатын уруксу устуруйаттар «быраба сылаа быһыада мусульмааннары кыайбыттара» дикэ баар Хата билигин Эмиэриэ бэсидиэһинэ Бууч итэһилиннэн куһурданан, сэрини куөттээһини сыһыатын биллэ быһыһылаах. Тоҕо эрэ били балаһын ыһын 11 күнүгэр алдархай кэннигитэн: «Ислам аан дойдуга биллэр итэһэл: кини дыону угары охсуспат» — дикэ эттэ ээ. Саха сир үрдүгэр айыт Айыы Танара соҕотох дикэр оруннаах. Дикинин даҕаны билиги Сирбит саара

киһиниир киһи халлаан куйаарыгар олох кыра, туораах эрэ саға буоллаҕа дикэ. Ол быһыыһаан сир айылгатын оҕолор биэр танара айыыларга буоллаҕына эбээт. Олору Урдук Мэҥэ Халлаанга олоһор соҕотох Танарабыт салаһа сатаан эрдээт. Ону кыайан өйдөбөккөбүт

Чөл олох — олохтун тиһиэ

айылга араас издээннэрэ (катаклизмаһара), элбэх киһи өлүүтэ-сүтүүтэ буолуоталымылар. Сир үрдүгэр кырыктаах дикэ наһаа элбээн эрэллэр. Айылга куруук угарыта күөс баар буолар. Ону онотторооччулар эмиэ икки угарыта турар айылгылаах күөстөр — Танара уонна Абааһы буолаллар. Танара кыһын итэһиллэринэн бары үтүөнү, көрүнү, үйэлэри онотторо сатыһар уонна онно туттар сүрүн төһүүтэ — аһыһыгас буолуу, алгыһынан айхалланыы. Оттон Абааһы ону угаран, бары төптөрүнү, чичиги, өлүүнү онотторо сатыһар уонна туттар сүрүн төһүүтэ — арыгы, норуотуг, табак. Танара, абааһы олук суох, сымыйа дикэр саһа нуучча киһигэ итэһилин сүтэрэн, мааттыһыт буолбута. Оттон куһаҕан, быдыар өйдөбүлү саҕар тылар ханнык баҕарар итэһэлгэ баппат аһыһыны оноруу иһи. Билиги, сахалар, эмиэ итэһиллэри умнаа: сир тыһытын сыһырдылыт түргэни кэриэтэ үөрдэхпитинэ. Танарага махтанарбыт онуугар үөрэ-көтө мааттыралыбыт, эрийн көрдөхпүтүнэ, Танараттан көмө көрдөөн, көрдөһөхпүт кыһаханан кыһыһаран, эмиэ мааттыралыбыт.

Нуучча Бырабасыллаһыаһын итэһэл «покаяние» дикэ өйдөбүлү тирээригитин кэриэтэ Айыы итэһэл «аһыһы» дикэ өйдөбүлү тирээригэр. Сахага түктэриһи оноруу барыта

аһыһы. Ону быһыргы өбүгэлэригит холобурдарынан оҕо иһитин эйгэтигэр үөскүөтүгит иҥэрдэхпитинэ, хара-дүйү халбарыһааҕа. Билигин Урдук Танарабыт — Урдук Аар Тойон олохтообут «аһыһы» дикэ өйдөбүлүн умнааһыт үйөбит туһары дикэбит аанын хатабаатах бай-

эбит хатааһынаах ааны алдьатан кириэн, уорабыт-халыбыт. Ону соҕотох олук сайдыыта диклэр. Итэһэл үмүү, тэппи сайдыы буолбатах — кэхтин.

Саха төрүт итэһилиннэ Урдук Айыы Танара сир, онно баар айыһыны, сир бааһын, онно өлөруоттаах дикэ бэйитин көрүүтүнэн ол сирдэргэ ханна баҕарар төрөтөр, олохтуур. Киһини баҕар биэр төрөөһүнүгэр Саха сиринэр олохтоо, баҕар биэр төрөөһүнүгэр Аһырыкара олохтоо уонна Сир үрдүгэр олохтоохтаах бары оҕолорун тэҥ куттуур, тэҥ быраһтыһар. Сир үрдүгэр төрөөбүт ханнык баҕарар киһи туох да бурууа суоһар онуүчү тутулдан, атаһастанара Айылы сокуонунан, Танара ыһаһынан хаһыан да эстэбиллээх буолуохтаах. Танара киһини баһыга-дыдангыга арааран, өрө тутура эбэтэр аһыһылары да собулээбэт. Наһаа бэйэһи эмиэ эстэбиллээх. Онон байыт киһи үбүттэн барыбытыгар туһаны аһалар үбүлээһингэ ууруохтаах. Сүрүр суох киһиэхэ мэнээх үбүкүтүгэр Танара эмиэ собулээбэт. Ол сүрүр суох киһи бааһы дикэ көмөлөһөн, онуһуллубт көрүлэригит көрүн, өйүн-санаанын уларытан, көһөр суолга кирирэхтээх.

Ханнык баҕарар итэһэл ону ыһыһыт сударыстыба, өрөспүүбүлүкэ, норуот олоһун онкул, үйэлэргэ дьайар стратегията буолар. Өрөспүүбүлүкэбит сайдары-

гар куөстээх төһүү, стратегия буолуохтаах төрүт Айыыбыт итэһилин аһыһы ахтыһабыт сирбит баһыа былдьаһыкка сылдыар. Дикону суортарга, блоктарга, баартыһаларга араарыы эмиэ Танара ыһыһытын кэһини. Ол сэтэ билигин Араһыһы сударыстыбатын Урдук Сүбүттигэр (Госдуматыгар), билиги өрөспүүбүлүкэбит Ил Түмэнигэр дөһүтүттэри хайдыһылыарыттан көстөр. Крылыв уоттин санатар, Дикинин билиги барт кыра сирбитигэр баар бары бааһы соҕотох Танара киһи аймаһа барытыгар аһаан айыт. Ол гынан баран, ону бу тыһыы айылганы тулуйан, дойду оностууан, онно олорор олохтоохтор бас билиэхтээхтэр, ордук туһаныахтаахтар. Айыы Танара аһаһыта онук.

Айылы сокуонун, Танара ыһаһын биэр улахан кэһини өмтөөһини төлөбүрдээх онорууга сытар. Ким элбэх харчылаах (ким элбэх харчылааҕа биллэр) ыар да ыарыгытан быһыһанар, оттон харчыта суох кыра да ыарыгытан кыһын аһыһалаһан, эмтэнэр харчыта суох буолан, баалатан, өлүөн сөп. Танара киһини бааһы уонна дьадангы дикэ араарбат дикэһитит. Аһаһы киһини төһө үчүгэй, куһаҕан өлөрөттүтүн араарар. Куһаҕаны өлөрдөххүнэ буруйдуур, үчүгэйи онордоххунэ көмөлөһөр. Эмтээһини төлөбүрдээх оноруу эмиэ киһи бырааһын улаханнык кэһини. Хайдах эрэ кыра хамнастаах киһи өлөргө уураактаһыт курдук. Сударыстыба, өрөспүүбүлүкэ төһө сайдыһылааҕа, кэскиллээгэ онно олорор дикэ төһө саастаахтарынан быһаарылар. Билиги элбэх сир бааһыах өрөспүүбүлүкэ эмтэһинин босхо тыһаарыт баһыһыа суохтаах. Ол иһин Танара элбэх бааһы үрдүгэр олоһоттор дикэ.

Абааһы арыгыны аһыттыах тыһа онорбут. Ол иһин киһи сыһыа арыгыга ылларан, өлүүтэ тиһиэр. Ордук кыһыһылааҕа баар: арыгы дикэ көнө-көмүскэс санаа лааһын, талааннааһын, дикэ эрчимнээһин, сунньунуон дикэ кэриэтин иһиттигэр ыллар, түгүнэри эһэлдүүтүөр. Ити үлэ дикэ дикэ ыһыһытыр биллэн, олус элбэх арыгылаах бэлиэтээһиннэргэ сылдыаллар. арыгы иһэллэр. Дикинин бэлиэтээ-

эһиннэр саһаан тэрийдэхкэ, туһалаара ханна барыаһа. Арыгыта суох байыһ аһаах, биз кыһыһынан туос көтөрөн уонна саһа үтүө сирин-туомун тутуһуһууһунан иһлээн саһалаан ылтар дикэ. Анал үөрэхтээхтэри үрдүк үөрөхкэ, Төрүт сир-туом салаатын иһинэн үөрэтэн таһаараллара буоллар бу билиги арыгыта убаһыт өрөспүүбүлүкэбитигэр туһата баһаам буолуох этэ. Оттон хаһа олохтоохторо, холобур, курусууһун үйэлээх үөрэхтэриһин быраһыһыһык эрэ да буолбатын, холобур, үлэлэннээхтэрин көрүстэһтэриһин, эбэтэр иһлэн кыһалэригит бинагирээт сымнаах арыгыһына олох итирбөккэ эрэ, туос көтөрөн, бэйэ бэйэлэригит эрдэлэһэн, алдьаһан, ыллаан-туойан атаараллар. Ким эр итирэр тыһа истэриһинэ, өбүгэлэригит, эһитин, араһын, аймаһын түһэн биэрбит эр киһи буолбатах, мөлгөх киһинэн аарылар. Саха киһитин (саһа эрэ киһитин буолуо дуо) бары куһаҕантан быһыһыр Айыы эрэ итэһэл баар. Биһиэхэ төрүт итэһилитин төһүннээриң Олбөт Мэҥэ уугун булууга тэҥнээх. Айыы итэһэл киһини оҕо эрдэһиттэн кыра да куһаҕаны онотторон кыһыһылар, сэмэй, кырдыккыт, айылга, дьонго даҕаны айыһтэстик сыһыһыһаһа үөрэтэр. Билигин оскуолага «Төрүт сир-туом» уроугар үөрэнэр кыра оҕолор үүнөн турар маһы тыһыһа дикэ алдыһаппат уонна мэнээх ону-ману үрдүнэн, тосту-туора тыһлаһпат буолбуттар. Бу «Төрүт сир-туом» уроугун оҕолор «Национальнай култуура» уроуга диклэрэт эбит. Учууталлар сирин-туом үөрэтэр уроугу саатар «Төрүт култуура» уроуга дикэхтэри. Нууччатыйыһыһыт оччо буоллаҕа. Итэһил сылдьаатаахха, оскуолаҕа «Айылга үөрэһин» үөрэтэр киһи оҕо улгумдук ыһыһына эбит, хааныгар баар буоллаҕа дикэ. Билигин сорох дикон пиһыннэри, хомсомуолу төһүннэриһит, оччоҕо сир-майгы көнүө диклэр. Оччоҕо уруккубутугар көһөргө тиһиэбит. Ол кыһыһыбата чахчы. Кырдык комидеология итэһэл син биэр көрүгэ этэ. Ол итэһэл оччотобу сударыстыба ситимин (систематын) өрө тутарга аналлаах этэ. Оттон Танара итэһэл хас биридди киһи ис эйгэтин

ОЛОРОР МУТУККУН КЭРДИНЭБИН ЭБЭЭТ

Сэбиэскэй кэмээр аастыттар ыраатта, ырынак сыһыаннара бигэттик олохсуйдулар, онноор XXI-с үйэ иккис сыла саадаммыта балай да буолла.

Ол да буоллар Нам улуунун сорох олохтоохторо «Барыта норуот киэһэ - барыта мизэ» принциптээх олоролдор, Мантан аллара кесте-биллэ кыра уорууларынан дьарыктанар дьон тустарынан кэсписэхпит. Киһилэр, кыһынны өттүгэр электрискэй уот араарыллан турарынан туһанаан олохсуттар, доруобуйабытыгар куттал суох эрэ дьээнэр, нэһиликтэр аайы сайылыктарга тардыллыбыт электропередача линияларын, трансформаторнай пууннарын халыыллар. Хаһайыстыбага барыта наада: остуолбата — уокка оттор мас, боробулуохата, трансформатортан уһуллубут араас өгнөөх металллар туттардахха — үп-харчы буолаллар. Холубурга, Хатырык олохтоохторо Кириэс сайылыгын үрдүк күүрүүлээх электрорезерватуары линиятын урусхаллаатылар. Атамайтан Маймаҕа диэри тардыллыбыт эмиэ үрдүк күүрүүлээх линия остуолбаларын уокка эрбэттилер. Кириэс уонна Быһыттах сайылыктарыгар туруоруллубут трансформатортан өгнөөх металлларын сойботтулар. Итинник холобуру уонунан аралыахха сөп.

Уорууахтар толкуйдаа боростуой: «Якутскэнерго» компания баай, ити аайы дьадайан барыа суоҕа. Биллэн турар, «Якутскэнерго» акционернай компания итини бырдах сиригэр да холобот. Ол эрэри хармаана халын дии саныыр төрдүтүн сыһа. Биллэн турар электрорезерватуары иһин таһыур тарифтара үрдүү тураллар. Улуустарга баар сетевой хаһайыстыба саамай мөлхөх мистэтэлэрэ — электрискэй ситим, өртүтүбэтти эргээр, быстар куттала. Талабырдымтар суох онортообут линияларын чөлүтөр түһэрлээххэ сөп өскөтүн былаанга кирибит атын линиялары өрөмүөннээбэтэххэ. Ырынак да буоллар энергетическэй объектары өрөмүөннээһингэ туттуллар үп-харчы хайаан да былааннаар. Оттон былаанга кирибэтэхтэри өрөмүөнүүргэ харчыны булар уустук.

«Якутскэнерго» компания нэһиликтиньэ кини проблемаларыгар одустарбатын туһугар бары күүһүн уулар. Намнааҕы РЭС үһэс ахтыллыбыт кыһалданы туоратын сөп эрэри бу уоруллубут-урусхалламмыт линиялардаах сайылыктарга болдоор уоту киллэриэм дьээн мөккүлүөт кыаҕа суох. Оччолуна сайылыктарга ити уорууахтар аймактара, баҕар, бэйэлэрэ да буоллун, уота-күөһэ суох олохтоохтара, автоматиката суох ынахтарын илиинэн ыахта.

Уорууахтары сэрэтэҕи баҕарыллар. **ОСКӨТҮН ЭЙИГИНИ ХАРЫҒЫТЫГАН ХАРБААТАХТАРЫНА ОЙДООН**: уот линиятын биір баҕана 4483 солк. сыаналаах, ол иһигэр 1690 солк. — матырыйаалын сыаната (маһа, линейнай арматура). Остуолбалар икки ардыларынааҕы провода уларытыы — 937 солк., трансформаторнай подстанция өрөмүөнэ — 12742 солк., ол иһигэр 3010 солк. — матырыйаалын сыаната, автомат рубильнигы уларытыы — 1184 солк., 25 КВА уоруллубут трансформаторы уларытыы — 6900 солк., комплекснай трансформаторнай подстанция сыаната — 12250 солк.

Толкуйдаан, дьэс кэргэннит үбэ-харчыта бу ороскуоту сабыһа тийиһэ дуо?

Эйэлээхтик олохуобун: биһиги эһиги хаһайыстыбаларытын электрорезерватуар халаччытабыт, эһиги биһиги баайыбытын-дуолбутун тыгыман.

Т. СЕМЕНОВА,

«Якутскэнерго» пресс-киһин үдэитэ

И ВНОВЬ НА ЭКРАНЕ К/Т «САРДАНА» НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ. БЛОКБАСТЕРЫ, БОЕВИКИ И САМУРАИ!

31 января — «ЧАСОВОЙ МЕХАНИЗМ» - нач. 17. 19 час. (Матерому «прожженному» полицейскому приходит на помощь опытный сапер (Сигал)...)

1 февраля — «КАРТЫ, ДЕНЬГИ & ДВЕ ГЛОТКИ» - нач. 17 час. (Лихо закрученный стильный комедийный боевик)

«ДРАЙВ-2» - нач. 19 час. (Полицейский и телохранитель (Марк Дакаскас) должны вместе остановить убийцу которому заплатили...)

2 февраля — «ЯМАКАСИ» Новые самураи - нач. 17 час. (Самое поразительное в истории про яманаси, то что эта группа реально существует)

«ШАНХАЙСКИЙ СВЯЗНОЙ» - нач. 19 час. (Трюковой супербоевик. Добро пожаловать в таинственный и аловещий мир шанхайских триад! В гл. роли Марк Дакаскас)

3 февраля — Новый мультфильм «Уорнер Бразерс» «СТАЛЬНОЙ ГИГАНТ» - нач. 14 час.

«КРОКОДИЛ ДАНДИ-3» - нач. 17. 19 час. (Сражение с крокодилами не идет в какое сравнение с купанием с акулами в Лос-Анджелесе)

ИДЬУО И ИТИННЭРЭР

БАЛТАРААЛААХ ОҔОНУ ТАҢЫРДЬА ХААЛЛАРЫБЫТТАР

21.01.02 с. А. М. Сивцевтани иһитиннэри кириэ: Кыһыл Дэриэбинэ дьэс территорията убаһа этэ уоруллубут.

Бытыллыбыт мероприятиялар хаамылытарыгар буруйдаах Кыһыл Дэриэбинэ олохтооро, 1973 с. төрүүх Сивцев Александр Иванович чуолкайданна уонна тутулуна: Холубунай дьыала көбүтүлүнэ.

Эмиэ ити күн УУМ Терехов Е. С. билээрдэ: Модукка А. Д. Удилов А. М. Чиряева дьэсигэр айдааны тардыбыт. Бэрэбиэркэ ытыллар.

21.01.02 с. Униермат атыһылааччытыттан Е. Г. Охлопковтан сайабылыанна кириэ: 12 чаас саҕана биллибэт киһи эр киһи свитерын уорбут. Бэрэбиэркэ ытыллар.

24.01.02 с. В. И. Сивцевтан иһитиннэри кириэ: Колмогоров уул 6-тан К 795 АМ госнүөмүрдээх «Нива» автоматсыһаны курэттилер. ГИБДД уонна УР бэрэбиэркэ ытыллар.

25.01.02 с. УУМ Д. О. Слепцов иһитиннэрдэ: Хамаҕаттаҕа Шапошиников уул 67 № дьэс дьэтин таһыттан суо-

рбанна сууламмыт балтараа саастаах оҔо булулуна. УУМ-нан бэрэбиэркэ ытыллар.

Эмиэ ити күн Аппааныга олоорор Н. Н. Петровтан иһитиннэри кириэ: 21.01.02 с. сулпүт бизиһи кырамыттын Граф Бизэргиттан булбут. УР-нан уонна УУМ-нан бэрэбиэркэ ытыллар.

Итириктээһин иһин 30, кыра күлүтээнистибэ иһин 5, милиция сотрууһугар бас бэриммэт буолуу иһин 1 киһи аралыһына.

Паспортнай режими кэһи иһин 13 гражданин эппитинэсэ тардыһына.

Булт саата 5 былдыанна. ГИБДД линиятыннан 16 административнай боротукуол толорулуна.

Бс гарааттыыр мистэтэ 2 техника туруорулуна.

Автомототранспортнай средствеы итирик туруктаах ытыгы 2 түбэлтэ бэлиэтэнэ.

ДНД-га тарытылар: суолу онорор-өрөмүөнүүр ГУП, «Дьулуур» олоорор дьэс фондата, пенсионнай сулууспа, казна чейство, ветуправление.

КЭРИЭСТЭБИЛ

Кыра эрдэҕиттэн дьонун кытта тэһэс сүүһү көрүүтүгэр, от үлэтигэр эрийдэн удаалыпта, оскуолаҕы бүтэрэи баран «Оскуола-производство-үрдүк үөрэх» дьэс девизиһин М. Аммосов аатынан совхоз Маймаҕа учаастагар тахсан өрөкүүрүлээхтик үлэлээбитэ. Ол көһиттэн икки сылармияга сулууспа-лаабыта. Аҕа дойдутугар иһин төлөһүн төрөөбүт сиригэр эргиллэн кэлэн өр көһиэ тутуу тэримтэлэригэр ПМК-ба, онтон МПК-га болуотунуугуна үлэлээбитэ. Нам улууһугар кини тутуспут хас да олоорор дьэсээр, тэримтэлэр хонтуралара биллигин дьонго туһалыы тураллар.

Ахсынньы 23 күнүгэр биһиги кэһикэбиттэн Колпашиников Василий Васильевич эмискэ ыалдьан 41 сааһыгар өлөн туораата.

Васяны кытары биір тизэргэнитэ онһоон, оҔо көһинэн улаатан, оскуолаҕа үөрэнэ кирибиппит. Кини оҔо эрдэҕиттэн биİRгэ үөрэнэр доҕторугар, учууталларыгар айыһа сыһаннаах, ылыммыт сыһыан-соругун тизэһэр тиздэр, эһит тыһын хайаан да толорор үгэстээҕэ. Оскуолаҕа үөрэнэр сылларыгар спортивнай күрэхтэһиилэргэ, уус-уран самодеятельноска актыыбынайдык кыттарга.

Үчүгэй үөрэһин иһин Бүтүн Союстааҕы «Артек» лааҕырга бааран сыһыанан кэлбитэ.

БиİRгэ чораммит чөлүннээхтэрин

БИЛЭЭРИМЭЭР РЕКЛАМА

Намская улусная типография предлагает следующие полиграфические услуги:

На печатную продукцию: * Комплект бухгалтерского годового баланса * Различные бланки * Визитки * Дипломы * Грамоты * Буклеты * Брошюры

На переплетную продукцию: * Приветственные папки: без вкладышей, со вкладышами, именные; * Блокноты: с мягким переплетом, с твердым переплетом, именные; * Удостоверения * Свидетельства

Наш адрес: Республика Саха (Якутия), Намский улус, с. Нам, ул. Ленская, 85. Тел. 2-15-07.

ДУОБАТЧЫТТАР ИСТИИЛЭРИГЭР

Бдь. олунньу 2-3 күнүгүгэр нуучча дуобатчытар улдууска бастыыр иһин чемпионат полуфинала Хамаҕаттаҕа ытыллар. Онно маастарга кандидаттар, I разрядтаах оонньооччулар ыгырылдаллар.

Дуобат улуустааҕы федерацията

ГУП «Ас-Уол» продолжает реализацию сливочного масла по цене 85 рублей за кг. Также реализует комбикорм гранулированный по цене 7 рублей за кг.

Оказываем услуги: 1. По расщеплению всех частей мороженого мяса с помощью электроленточной пилы. 2. Грузового такси до 1,5 тн. по улусу. Оплата от 160 рублей в час.

Обращаться по адресу: с. Нам, ул. Ленская 103 ГУП «Ас-Уол» по тел. 21-5-61.

Считать недействительным паспорт серии III-CH № 653622, выданный 3 декабря 1981 г. Намским РОВД на имя Слепцова Ильи Ильича.

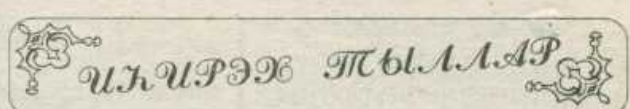
Считать недействительным утерянный аттестат АЕ № 020475, выданный от 20/VII-1987 г. Намской средней школой на имя Бобровского Гаврила Гаврильевича.

Считать недействительным паспорт III-CH № 652692, выданный на имя Мордовского Виссариона Афанасьевича.

Считать недействительным паспорт III-CH № 652726, выданный на имя Марковой Зинаиды Александровны.

РЕДАКТОР В.Г. КАСЬЯНОВ
ОТДЕЛЛАР: информация, сурук, төрүт культура, — 21496; бухгалтерия — 21332; факс — 21332; «НАМ» ТРК — 21632; иллюстрация уонна реклама (секретариат), редакционной издательской система — 21141

Төрүөт таһаарааччылар: СР Правительствота, Нам улууһун дьаһалтата, редакция коллектива. Маассабыл информация средствотунан туһунан РФ Сокуонунан туһунууну хонтуроруллуур уонна регистрациаллар РФ бэһээккэ Госкомитетин СР региональной управлениетыгар регистрациалламмыт нүөмүрө — Я 0085.
Сурукки ааккытын-суолугуун, үлэтин, дьэсүт вальрыһын чопчу ыһып, Редакцияҕа кирибит суруктар төһөрүлүбүттэр. Автор этэрэ хаһыат сааһытыһын мэдьи биір буолбат.
«ЭНСИЭЛИ» - Нам улууһун хаһыата.
678380, Саха Республиката, Нам с., Заложная ул. 2.
E-mail: editor@namtsy.sakha.ru

Е.С. Сивцев-Таллан Бүрээ аатынан Бөтүг орто (чуола-тын учууталын) ЛЮДМИЛА ВАСИЛЬЕВНА МИХАЙЛОВАНЫ «Саха Республикатын үөрэҕиритин туһунан» үрдүк ааты ытыллыккынан истинник эҕэрдэлибит. Үүрүк көлүөнэ иитигэ айымнылаах үлэһит манньык сыаналаммытыттан эйигин кытары тэһит үөрэбит уонна эһиэхэ, дьэс кэргэннэргэр дьолу-соргуну баҕарабыт.

Иһикитин даҕаны төрөөбүт нэһиликтин, улууһун, республикан сайдыытыгар саһаттан саһа ыччаты иитэн-үөрэтэн таһааран күөс-көмө, тирэх буолуон дьэс эрэнэбит.

Е.С. Сивцев-Таллан Бүрээ аатынан Бөтүг орто оскуолатын педагогической коллектива, үөрэнээччилэрэ уонна төрөппүттэрэ

Күндү эдьийибитин, эбэбитин Рожина Евдокия Петровна б5 сааскын туолбут үөрүүлээх күнүгүнэн итиитик-истинник эҕэрдэлибит.

Баҕарабыт Эһиэхэ, күндү киһибитигэр, кырдыар дьэни билимэккэ аҕыс уон сааскар дьыы атаахар сырыт, тобус уон сааскар дьыы тонхойо кырдыама, сүүс сааскар дьыы сүһүөххэр сүүрө сырыт дьэс алгыһытын тиздэбит.

Эбэрдэни кытта Алексеевтар, Брызгаловтар

Үүрүк кэһчээрилербитин иһигэ өр сылларга үтүөс убаастаахтык үлэлээбит күндү киһибитин МАРКОВА ЮЛИЯ АЛЕКСЕЕВНАНЫ үйэ анардаах үтүө-мааны үбүлүөйгүнэн истинник эҕэрдэлибит!

Баҕарабыт Эһиэхэ кытаанах доруобуйаны, сайаҕас санааны, уостубат эрчими, аймах-билэ дьонун, доҕотторун, тулаһыыр дьонун ити-истин сыһыаннарыгар уйдаран үөрөкөтө сырыт дьэс алгыһытын тиздэбит.

Бөтүһүнэҕи «Сардаана» оҔо саадын коллектива

Таптыыр эбэбит, саһаспыт үлэ, тыһыл ветерана, бастаагы кылаастаах сүүһү иһитинин маастара ЕВСТАФЬЕВА ИРИНА АНТОНОВНАНЫ 70 сааскын томточчу туолбуккуна итиитик-истинник эҕэрдэлибит!

Биһиэхэ тулаһаах оҔолорго ийэбит кэриэсэ буолбутун уонна баҕрыбытын итэн-үөрэтэн үлэһит дьон онортообутун иһин барҕа махтаһытын тиздэбит.

Үтүө-мааны майгың, дьонго-сэргэҕэр сайаҕас сыһыаның өрүү үчүгэй холобур буолар. Биһиги эйигинэн киэи туттабыт.

Күндү киһибитигэр кырдыары, ыалдыары билимэккэ куруутун чоһиэн буоларгар, үтүө санаан хаһан да саппаһырбатыгар, дьэс-уотун өрүүгүн үөрүүнэн сыһаайарыгар, дьоллоох, үһүн олоһу баҕарабыт.

Көбөкөһөтөн Гоголевтар, Салбантан, Хамаҕаттаһтан, Дьоккуускайтан, Новосибирскайтан, Йошкар-Олаттан Уһиһчакайдар, Иоршкар-Аппаһыттан Р.Я. Шарина

Салбанга олоорор таптыыр кэргэммин, күн күбэй ийэбин, эбэбитин, киһиһипитин, саһаспыттын КОЛЕСОВА АЙТАЛИНА ПЕТРОВНАНЫ үйэ анардаах үбүлүөйгүнэн итиитик-истинник эҕэрдэлибит!

Күндү киһибитигэр чоһиэн-чөбдик доруобуйаны, биһиги ортобугуттар өрүү үөрө-көтө, дьоллоохтук-соргулаахтык, байлыахтык олоорорго баҕарабыт!

Кэргэмни Анатолий, оҔолорун, Ганн, Снежана, Дима, Владик, хийиһигэ Нада, сизини Алеша, Агей Иванович, Лукиснар, Протоповтар, Васильевтар, Сивцевтар, Сивцевтар Чурапчыттан Игнатьевтар, Герасимовтар, Дьаһковскайдар, Төһүлүттэн Стручковтар, Булуһуттан Сивцевтар

«Энсиэли» хаһыат редакцията бастаһааннай үлэҕэ корреспондентна наадырар. Манна суруйарга дьобурдаах, үрдүк үөрэхтээх (чуолаан филологическай) үлэһит эрэйиллэр. **Үлэ чааһыгар Нам сэл. Заложная ул. 2 №-гэр, биһтэр 2-13-32 тел. билсиэххэ сөп.**

ПЕТРЕНЮК Дмитрий Михайлович ыраханник мэдьиан өлбүтүнэн киһиһипитигэр Евлева Эльза Дмитриевна ба кэргэннэргэр оҔолоругар сизинэригэр дириҕ кутурбаһытын тиздэбит Таһаттан Евлевтар Намтан Халыевтар	БиİRгэ үлэһипир таһаарыһыт ПОПОВ Никита Семенович ыалдьан өлбүтүнэн бары аймахтарыгар дириҕ кутурбаһытын тиздэбит Хортуопуу эвентун үлэһиттэрэ
Администрация и профком Намской центральной улусной больницы выразил глубокое соболезнование по поводу кончины дорогого мужа отца и дяди ПЕТРЕНЮК Дмитрий Михайлович проработавшего долгое время водителем в отделении скорой помощи	Модут детсадын коллектива төрөппүттэр детсад психолога Попова ЕС биİRгэ төрөөбүт убайа ПОПОВ Никита Семенович уһун ырахан ырыһыттан өлбүтүнэн дириҕ кутурбаһытын биллэрэбит Модут детсадын администратцията - профкома
Таптыыр уолум кэргэним эбэбит убайыт ПОПОВ Никита Семенович ыраханник мэдьиан бль тохсунньу 28 күнүгэр өлбүтүн бары аймахтарыгар биллэр дьоммутугар доҕотторбутугар дириҕник курутуһан туран биллэрэбит Ийэти кэргэнэ оҔолоро биİRгэ төрөөбүттэрэ	Модут нэһиликтин дьаһалтата ветеранарын собиэс үлэ тыһыл ветерана Попова Матрена Михайловна төрөппүт уола «Модут» ГУП рабочайа ПОПОВ Никита Семенович ырахан ырыһыттан өлбүтүнэн дириҕ кутурбаһытын биллэрэбит
«Модут» ГУП рабочайа ПОПОВ Никита Семенович уһун ырахан ырыһыттан өлбүтүнэн ийэтигэр биİRгэ төрөөбүттэригэр аймахтарыгар дириҕ кутурбаһытын тиздэбит «Модут» ГУП дирекцията профкома рабочайдар	Таптыыр кыһын КОРЯКИНА-ПРУДЕЦКАЯ Туйаара Васильевна 2001 с ахсынньы 28 күнүгэр эдэр саһаһыгар күн сириттан соһумардык баҕрытын биİRгэ үлэһипир уөрэммит таһаарыстарыгар дьэсэлэригэр дириҕник курутуһан туран иһитиннэригэр Ийэти Марин Григорьевна Корякина

Талыһына уонна таһыһына «Энсиэли» хаһыат редакциянай-издательской систематыгар.
Хаһыат Дьоккуускайга «Сахаполиграфиздат» НИПК бэһээтэһинэ, Орджоникидзе ул. 38.
Формата А3. Көһмэйэ 1,0 бэһээт. лис.
Индекс — 54889. Тираһа — 2360
Бэһээккэ иһин баһтанна — 12.00 ч. 30.01.2002
Сахаһын №-рэ — 11